

Ester Lundén-Gullander

1890-1978

En minnesvärd kulturperson
i Oxie socken och härad

Berättelse sammanställd av Per Ragnarson 2019

för Oxie Härads Hembygdsförening, Käglinge Egnahemsförening och Nätverket Oxie Byar

Bilder från Esters tid i tidigt 1900-tal. Överst hadlare Christofferssens familj och smeden Åbergs mitt emot varandra vid södra utfarten från Käglinge. Därunder skördarbete på Kristinebergs ägor, fotograferade av arrendatorn, agronom Emil Dufberg, liksom hönsapigan. Möllaren i Käglinge samlade också sin familj till fotografering i god tid innan möllan brann 1940. Nederst t.v. Oxie målat norrifrån av Kerstin Nilsson från Toarp och t.h. en bild från Oxie kyrkby på storkarnas tid.

Teckning 1919 Ester Lundén-Gullander, Toarp

Foto 2019 Kjell Wihlborg, Käglinge

Ester från Lister *kulturbärare i Oxie härad*

För 100 år sedan, på våren 1919, gjordes teckningen ovan av Ester Lundén-Gullander. Då hade det gått drygt 100 år sedan gården flyttades från Kjeglinge Bytompt efter enskiftet 1808 och byggdes upp där vid landsvägen. Soldatbonden Anders Greko hade blivit änklings 1908 och flyttat till dottern Karolina och mågen Jöns Pålsson på Arrie Nr 23. Han dog på hösten 1912, samma år som en familjetragedi inträffade i huset. Bygden skakades av att en sexbarnsfar en vårdag tog livet av sitt äldsta barn, åttaåriga dottern Sigrid och sig själv. Ett par år senare flyttade en annan soldat, Anders Lindberg och hustrun Ester Lang, båda från Käglinge, in och 1916 fick de sonen Nils Alton. De bodde alltså där när teckningen gjordes och Ester Gullander kände dem säkert. De emigrerade 1923 och släkterna Lindberg och Lang har i nutid knutits tillbaka till gården. Hon hade säkert också fått höra om det hemska som hade hänt. Gården var redan då en unik påminnelse om hur det kunde ha sett ut i den gamla, sammanhållna byn vilket för henne var historiskt intressant.

Ester Gullander hade gift sig 1912 och något år senare flyttat till Toarp. Här är berättelsen om en mångsidigt aktiv kvinna, utan tvekan den främsta kulturpersonen i gamla Oxie kommun före inkorporeringen till Malmö 1967. Den infällda bilden är dottern Viola bekräftat av Oxie-bor som minns henne från sina barnår.

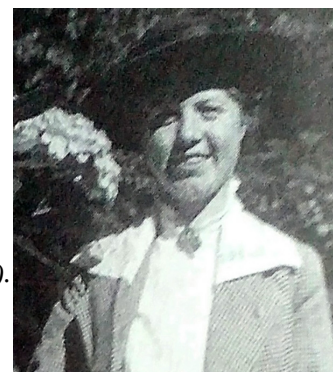

Skomakare, diktare, brevbärare, berättar och mångsidigt nyfiken idealist

Ester vårdade trädgården i Toarp, här med blommande hortensior. Bilden är beskuren. På originalet på förstasidan bär Ester den tidens traditionella sorgband antingen efter makens död 1930 eller faderns 1933.

Ester hade tre yngre syskon, Martina (1893), Alma (1895) och Herman (1898). Här systererna Ester, Ebba och Alma. Brodern Herman blev far till Ebba Hansson i Karlskrona, som har lämnat bilder till denna berättelse.

Ester Linnea Lundén-Gullander var född på själva julaften 1890, växte upp på Listerlandet i Blekinge. Hennes föräldrar var Adrian Julius Lundén (1867-1933) och Anna Teresia Linell Lundén (1865-1943). Hon fick en lillebror Herman (1898-1978). Hon gifte sig den 26 maj 1912 med Olof som var skomakare liksom hennes far Adrian Lundén från småländska Långasjö, Kronobergs län.

Ester hade alltså lärt sig hantverket hemifrån och tog själv upp det, när maken dog 1930 bara 42 år gammal. Dottern *Helga Viola*, föddes i Lund 1920. Där föddes barn från landsbygden. Familjen hade bosatt sig på Svedalavägen 120 i Toarp i Oxie församling och kommun. Ester dog i maj 1978 och dottern, som blivit sjuklig, i september samma år.

Försörjningen kompletterade Ester med att arbeta som brevbärare. Hon distribuerade post per cykel med hjälpmotor enligt 97-åriga Ingvar Nilsson, som växte upp och var kommunalman i Oxie och intervjuades om henne 2018. *”Som färdmedel hade hon en cykel med hjälpmotor. En skön syn när hon kom med sina fullastade postväskor. Tänk på vintrarna på 40-talet!”* sade Ingvar Nilsson, vars

familj i Oxie fick skor lagade hos Ester. Ibland fick hon hjälp med det i snön. Men hon skrev dikter på sydsåknskt bygdemål, sjöng och deklamerade, spelade fiol, upptecknade folkmål och folkliv, vilket gav henne en plats i dokumentationen av slättbygdsdsmål med sådant ”tj” i stället för ”k” (särtj=särk), som konstnären Axel Ebbe odlade i sin ”Bibelsk Historie” på hököpingemål. Så här spred hon ornitologi på släbosåknska:

*Räkkna åpp ti slavs fula’!
Kråga, råga, ramm, svan,
skadde, viva, hö.j, spårr,
alika, ula; ti slavs fula’.
(Ramm=korp, på danska ravn)*

Ingvar Nilsson minns också att hon hade en innehållsrik trädgård med bl. a. en sparrissäng och massor av tomater. Men hon räckte till för mycket mer. Hon blev mest känd för dikter, sånger och berättande. Hon hade talanger som tecknare. Tyvärr är teckningen av gården Kjeglinge No 2 den enda bevarade. Utöver detta fungerade hon som rapportör till Folklivsarkivet och Dialekt- och ortsnamnsarkivet i Lund. Till det förra skrev hon om arbetsmetoder och sedvänjor, till det andra om den sydsåknska dialekten, som hon också använde i några bevarade berättelser. I Oxie Härads Hembygdsförening deltog hon i arbetsutskottet under dåvarande ordförande, godsägaren Lorens Bager på Petersborg i Kulladal.

Viola fotograferades vid Oxie kyrka sannolikt alldeles i början av 1940-talet. Hon kan ha gått i Oxie-skolan, småskolans vita eller mellanskolans röda. När Viola lämnat småskolan, påbörjades byggandet av den gula skolan för de sista skolåren. Den är sedan 1997 bevarad som hemvist för Oxie Kulturhusförening. När bygget pågick kunde Ester och Viola där träffa grannar från Toarp som byggnadsarbetare, Jöns Greco (1875-1946) m.fl.som kände Ester väl och kanske fick henne att skriva en dikt till invigningshögtiden med en maning till framtidens barn. Ovannämnda Ingvar Nilsson, elev i skolan, när den var ny, har bevarat dikten. Här slutversernas budskap till barnen:

Gula skolan i kyrkbyn, restaurerad på 1990-talet av Oxie Kulturhusförening.

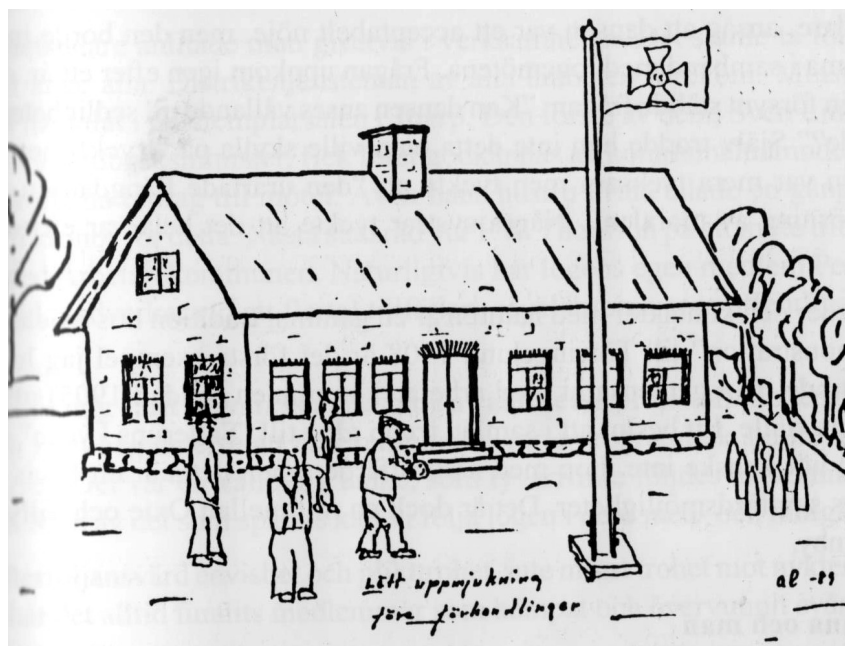
*Nu vår byggnad blott vi önska
sluta in i lummig grönska
i en ram av hoppets färg.
Och att, vad här inom säges,
läres, rådslås, överväges
blir vår sockens must och märg.*

*Och Ni Unga! Må Ni lära
skolan hålla högt i ära
tacksamt minnas allt den gav.
Vart Er väg i världen vänder,
övat huvud, vana händer
ha Ni städse nytta av.*

I Oxie Härads Hembygdsförenings årsbok 1998 skrev kommunalrådet Arne Lundberg (1918-2002) utförligt om nykterhetslogen Oxie Framgång och i årsboken 2008 om sin ungdoms Toarp. Som aktiv inom nykterhetsrörelsen såg han godtemplarsalen längst upp t.v. på Godtemplarvägen som ett kulturcentrum och skrev: "Det som gjorde byn till föreningslivets högborg och kanske kulturcentrum i kommunen var Godtemplarsalen, byggd strax efter sekelskiftet. IOGT-logen bildades 1897 och blev en demokratisk och parlamentarisk skola för många som sedan kom in i samhällsarbetet på olika positioner. Oxie sockenbibliotek och IOGT-biblioteket hade här en sammanslagen utlåning. Av bibliotekarierna hette en Per Edvin och fortsatte bl.a. som landets finansminister.

Logen hade medlemmar från hela orten milsvitt omkring och från söndagsmötena minns jag att man sommartid började med kägelspel på gårdsplanen.

Sedan kom förhandlingar enligt en sträng ritual och så kaffe med pratstund och ofta "femkort" för herrarna. Studiecirkclar höll igång vardagskvällar i ämnen som bokföring, svenska språket och skönlitteratur. En arbetarkommun från slutet av 1800-talet och en socialdemokratisk ungdomsklubb från 1906 och senare även en socialdemokratisk kvinnoklubb var också verksamma. Även lantarbetarna hade sina fackföreningsmöten här."

Här bara ett par hundra meter från hemmet Svedalavägen 120 fann Ester Gullander utlopp för många av sina intressen. I nykterhetslogens 80-årsskrift kan man bl.a. läsa: *"Från Ester Gullanders tid – hon blev intendent 1922 – kvarstår minnet av folkdans-och teaterträning. Ibland i den trånga skomakarverkstaden."*

Ester hade tydligen börjat redan i Svedala vid tiden för bröllopet med Olof. Där fanns en loge med namnet "Segervinnaren".

"Från Segervinnaren i Svedala kom också en sångfågel. Det var Ester Gullander med make Olof och så småningom dottern Viola. Olof var myndig i sitt uppträdande och bekläddes snabbt med förtroendeposter. Tyvärr gick han bort alldeles för tidigt. Ester fick fortsätta Olofs verk både som skomakare och postman men framförallt för logen. En underhållare som behärskade både fiolen, sången och inte minst uppläsningens konst, vare sig det nu gällde Runeberg eller våra skånska hemspråksdikare. Som sekreterare är hon oöverträffad och var vår "ständige" protokollskrivare under många år."

Ester Gullander hittade också diktmotiv i Toarp som 1930 dikten

"Vid Toarps bäck"

Lilla ilande bäck

- huru glittrande käck
- huru vänlig du porlar vid vägen!
*Blommor kanta din brädd
Och du vattnar dess bädd
där du rinner så flitig och trägen.*

Du får spegla det blå

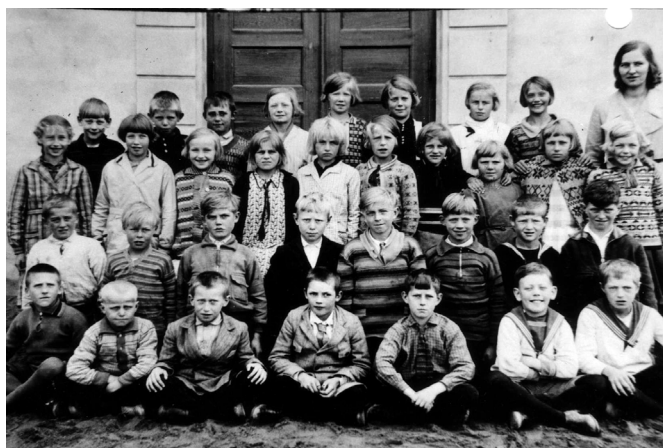
- moln som segla därfrå
- själva solen den fångar din bölja
och i midnattens ro
får du månstrålebro
- och de tindrande stjärnor dig följa

Må jag bliva som du

- må jag nyttja vart nu
- kunna le, kunna ge under färden
kunna spegla allt gott,
låta segla allt smått,
sprida skönhet och glädje i världen!

Ebba Hansson i Karlskrona som lämnat bilder till detta skriver om sin faster: *"Ester var en mycket mångsidig kvinna med stor talang men hade små ekonomiska resurser. Hon var självlärd, vetgirig, sjöng, skrev dikter, noveller, skrev och berättade sagor, odlade olika växter, lagade nyttig kost, idkade välgörenhet, var aktiv i föreningar, intresserade sig för folklivsforskning. Vid besök var det mycket sång och ofta en extra guidning om hemmets alla växter och med latinska namn. Det kunde också bli en cykeltur, bland annat till Lunds domkyrka. Hon skrev ofta långa, intressanta brev till släkten. Vi syskonbarn blev ihågkomna med jultidningar och sagoberättelser. Långt avstånd på den tiden gjorde dock att vi inte träffades så ofta".* Ebbas bror Henry har bidragit med bilden av Ester i famnen på sina föräldrar.

Ingvar Nilssons och Ester Skölds klass vid nya gula skolan. T.h. småtingar vid vita skolan, där Oxies församlingsgård nu ligger.

Skolan och framtiden

Ester Gullander hade bott i Toarp några år, när Oxie kommun bestämde sig för att bygga ett tredje skolhus i kyrkbyn, den gula skolan för de större barnen. Den gamla gården bredvid kyrkan skulle rivas och ge plats för bygget. Ester fick kanske höra om det från ett par Toarps-bor som skulle vara med och bygga, Jöns Greco och Anton Sköld. När det 1930 var dags för invigning, skrev Ester en manande dikt om barn, skola och framtid. På ett tidigt klassfoto ses Ingvar Nilsson, f.1921, som tredje pojke fr.v. längst fram. Han skulle bli trädgårdsmästare och kommunpolitiker. Den längsta flickan längst bak är Ethel Sköld, som i sinom tid skulle bli Ingvars maka. Ingvar intervjuades om Ester Gullander 2018 för samlingsverket om folkliga berättare och berättelser (*se Litteratur nedan*). Han har bevarat Ester Gullanders historiskt grundade dikt till invigningen av Gula Skolan. Den skrevs i två delar, först en lång, historisk tillbakablick till ofredstider, därefter om framtiden med barnen i fokus som också visar att bygget av den gula skolan var en stor händelse i Oxie by och socken. Här är dikten bevarad och tänkvärd även i våra dagar:

Vid skolinvigningen i Oxie

*Min vers av idag blir en enkel bukett
av blomster från mej och från dem
som ärvt ifrån far, eller byggt sej och rett
i Kungshögens närhet sitt hem.*

*Vi älska och värda vår bygd som är vår,
den urgamla trakt, varom det tro
att den blev bebyggd redan tusende år
förrinnan högsatt Kung Os.*

*Och skiftande öden den skådat, vår nejd;
vår kyrka bär vittne därom,
hur mitt under tider av strid och fejd
dess lära dock segrande kom,
hur vantro och hedendom veko till slut
för klangen från klockornas malm
fast väpnad från tornet man spejade ut
ännu under bön eller psalm.*

*Och nalkades ovänner, byttes i hast
all Gudshusets helgade frid
mot yxornas hugg mot pilarnas kast
i blodig och rasande strid.*

*Envar ville värna sitt hem och sin tro,
de fattiga tegar de röjt*

Babyskorna symboliserar skomakaryrket som har gått i arv i flera generationer:

Adrian var skomakarmästare, sonen Herman likaså, Ester skomakare, sonsonen Henry

avlade gesällprov på 50-talet.

Kanske en skolskjuts.

de ville blott odla och skörda i ro,
för det sina böner de höjt.

Århundraden, ett efter annat ha flytt
och tider ha växlat med dem,
men strider och oro sig småningom bytt
till lugn uti lyckliga hem.
Nu bördiga fält omkring välbyggda gårdar
de hedra dem husen och ägorna vårdar.
Mild tonar nu klangen från klockornas malm,
och ej mer med ängslan man sjunger sin psalm.
Men verkar i frid uti fredliga värv
i arbetarhem och i gård.
Men samlas till rådslag och lägger sin skärv
för ungdomens fostran och vård.
Ty gäller det barnen, man gärna vill lämna
all hjälp, som dem framtidens vägar kan jämna.
Man önskar att ungdomen, allas vårt hopp,
blir lycklig och kärnsund till själ och till kropp,
blir med den en vacker syn.

*

Nu den står här fix och färdig
nya skolan fin och värdig,
stor och ståtlig mitt i byn,
väntande en barnaskara
solbrynt, käck och ögon klara,
blir med den en vacker syn.

Nu jag delar
”blombuketten”,
vill då först och främst ha gett en
till den som först på skolan tänkt,
sen till dem som motionerat,
klokt beräknat, väl planerat,
och som socknens bifall skänkt.

Blommor ock till dem som murat
snickrat, målat, putsat, skurat
inlagt värme, satt upp ljus,
ej förglömma dem som schaktat
här och allting hit ha fraktat,
som gått åt till detta hus.

Dagens lilla sångarskara:
glada barn med röster klara
många blommor skänker jag.
Och herr ledaren som visst är
klockarfar och skolmagister;
även Ni ett blomster tag.

Gården som revsför Gula skolan

Sen till våra lärarinnor,
dessa goda, trogna kvinnor
rosor, det förtjänar de.

Trofast i sitt kall de blivit
sina bästa år de givit
oss och vi vårt tack dem geEdert vackra
verk förstå vi.

Med förtroende de små vi
lämna lugnt i Eder vård.
Vad ni sått i unga sinnen
växt och står i mångas minnen
som en fager örtagård.

Flickor lärts att sticka, sömma.
Gossar lärts att bragder drömma.
Kanske ren då enkla ord
uppå skolbänk skrevs och lärdes,
tankar väcktes, drömmar närdes,
skriva få – vid kungens bord?

Nu vår byggnad blott vi önska
Sluta in i lummig grönska
I en ram av hoppets färg.
Och att, vad härinom säges,
Läres, rådslås, överväges
Blir vår sockens must och märg.

Och Ni Unga: Må ni lära
Skolan hålla högt i ära,
Tacksamt minnas allt den gav.

Vart Er väg i världen väder
övat huvud, vana händer
ha Ni städse nytta av.

E.L.-G

ACC. N:R M.6860 : 1.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Ester A. Gullander
 Härad: Oxie Adress: Oxie
 Socken: Oxie Berättat av: Johanna Andersson
 Uppteckningsår: 1940 Född år 1869 i Oxie

1) Om ja har vad om om o leja om äggj - Filla mi
 replurkamp. 2) De giva vi alltid före om påsk.
 3) Alla två påskedana. 3) Boddde gylta o drängja
 o fösor va om o leja. Va de nåt vär leja vi
 nde, eller leja vi inget po stugullad. Där gill
 de oss alla bär. Va sate ud vär sitt äggj
 mit po gullad i en ra - ett liden stichje ifra
 man skulle di lippja - sin sad vi po tve, eller
 lå vi po firaben ut stichje ifra i lilla
 tur o ärringj om ett anned äggj o förrigla
 o komma väd av di utsatta äggj. Di äggj
 som oss vet sigle inod, di vann en. De va
 om mersant o filla mi replurkamp.
 4) Liggja vi leja om va ha hoga o mi gramt
 farjide.

Skriv endast på denna sida!

Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund leddes under Esters aktiva år av inom dessa kulturområden välkända Ingemar Ingers (1902-1983) och Bengt Pamp (1928-2001). Motiverat av förändringarna i samhället lades det arkivet ner 2015. Institutet för språk och folkliv finns nu tillsammans med Landsarkivet på Gaste-lyckan i Lund. Där finns 22 registernummer med hundratals sidor i handskrift av Ester om allt som kunde gälla dialekter och ortnamn i Oxie härad. Då var dialekterna olika, t.ex. mellan socknarna Oxie och Glostorp, trots att bara några kilometer skilde dem åt.

Ester Lundén-Gullander rapporterade till Foklivsarkivet i Lund bl.a. på sydsånska om "o leja me äggj", att leka med hårdkokta och målade ägg till påsk. Hon svarade också på frågor som arkivet skickade till sina meddelare. Hennes handskrivna rapporter och svar finns alltså i Folk-livsarkivet.

I Ester Gullanders tid

Under det mesta av Esters tid i Oxie-bygden från 1913 till 1978 dominerades vardagslivet av jordbruket. De flesta var verksamma bönder eller i näringar anknutna till detta. Några gamla bilder får illustrera den tid då Ester tecknade enskiftesgården på "Kjeglinge No 2", som ideellt förvandlades till minnesgården "Pålssonhuset" vid landsvägen i Käglinge. Några av bilderna togs av den tidigt fotointresserade agronomen Emil Dufberg, arrendator på Kristinebergs gård. Han skaffade sig den tidens "resekamera" på tre ben för svartvita glasbilder. Övriga bilder har okänd upphovsman.

Litteratur

Foklivsarkivet i Lund och Institutet för Språk och folkliv, Landsarkivet Lund
 Folksagan i Sverige 1. Insamlarna 2. Berättarna 3. Berättelserna. Av Per Gustavsson och Ulf
 Palménfelt, utkom 2017
www.kaglinge.com, sök pålssonhuset

M. 7264 : 1. LUNDS UNIVERSITETS FOLKLIVSARKIV

Oxie d. 26-3-41.

Lunds Universitets Folkminnesarkiv.
 Skand.

Har gjort förfrågningar angående böcker eller
 böcker om både inom Oxie och gamla socknarna
 Kjeklinge, Kvie, Töringe och Kjeklinge, men inget
 av de gamla jag talat med känner till böcker om
 eller användningarna av dessa böcker. En av mina
 berättare, Nils Peter Andersson i Töringe, berättade om
 att man brukade i hem ungdom baka vad: två bitar
 genom allt med en slags pumpa blås in luft i tinner.
 na, och på så sätt få "vadet" att lägga sig rätt igen.
 Bogalinningsfäst
 Ester A. - Gullander